La Guerra Civil al Matarranya
Unes fotos inèdites trobades en un arxiu italià mostren la vida quotidiana dels nostres pobles en la darrera guerra.

Entrevista a Francho Nagore
El filòleg aragonès parla de la seua dedicació a una llengua en perill d'extinció.

Teatre en català
La DGA ha creat un circuit especial que portarà obres en català a diversos pobles de la Franja.

TEMPS DE FRANJA

Alta Ribagorça · Baixa Ribagorça · Llitera · Baix Cinca · Matarranya

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 9 • núm. 75 • La Franja, abril de 2008

Es publica el recull
XANDRA d'Artur Quintana

Una vida de recerca

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

El filòleg Artur Quintana i Font

EDITA:
Iniciativa Cultural de la Franja
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
Associació Cultural del Matarranya
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:
Màrio Sasot
msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ I MAQUETACIÓ GRÀFICA:
Isabel Calaf • T. 661 470 457
tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ DE COMARQUES:
Marta Canales

CONSELL DE REDACCIÓ:
Antoni Bengochea, José Miguel Gràcia, Artur Quintana, Lluís Rajadell i Carles Sancho (el Matarranya).
Jaume Casas i Damià Torrent (el Baix Cinca).
Carles Barrull, Glòria Francino i Josefina Motis (la Llitera i la Ribagorça).
Carme Messeguer (PPCC).

FOTOGRAFIA:
Pep Labat, Sidrid Schmidt Von der Twer i Ricard Solana

OPINIÓ:
Susanna Barquín, Esteve Betrià, Tomàs Bosque, Josep A. Carrégalo, Miquel Estaña, Quim Gibert, Marc Martí, Joaquim Montclús, Francesc Ricart, Carles Sancho, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, i Carles Terès.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:
978 85 15 21

IMPRESSIÓ i PRODUCCIÓ:
Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000
ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:
Albelda
Estanc Conchita
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia i Llibreria Cabrera
Girona
Llibreria Les Voltes
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Reus
Llibreria Gaudí
Saidí
Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla
Saragossa
Papelería Germinal. C/ Sepulcro, 21
Tamarit
Estanc Patrito
Tortosa
Llibreria El Temple
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Una querella inquietant

Coincidint amb l'eixida de la impremta del llibre *Xandra*, una selecció de treballs del filòleg, escriptor, professor i president de la Iniciativa Cultural de la Franja, Artur Quintana i Font, el dia 17 d'aquest mes d'abril,, incansable lluitador per la causa del català i l'aragonès a l'Aragó havia de presentar-se al Jutjat de Fraga a declarar per una querella presentada per Héctor Castro, secretari de la FACAO, entitat de la qual és president Raúl Vallés i abans ho va ser Ángel Hernández, «pescat» *in fraganti* durant les eleccions de 2007, amb unes enganxines «pancatalanistes» que van evidenciar la seua farsanteria i els mètodes i la catadura moral usats pel personatge.

S'acusa Artur Quintana, no queda clar si personalment o com a president d'Iniciativa Cultural de la Franja, de calúmnies i difamacions. Quins són els motius? n'hi ha un de subjacent, com és el «pecat» de defensar la cultura i la llengua de la Franja com un aragonès de pro; però s'addueix, com fet puntual, les declaracions que va fer el Sr. Quintana al diari *La Comarca*, en les quals rebatia les permanents, inconseqüents, indocumentades i polititzades opinions de la FACAO sobre el fet de que la llengua parlada en tota la Franja no és el català amb les seues corresponents diferències. El Sr. Quintana, donada la pesadesa i la inconveniència d'haver de defensar allò tan evident com acceptat científicament i històricament, utilitzava dos o tres paraules expeditives —de clares reminiscències germàniques, no oblidem els seus llargs anys passats a Alemanya— per cansament intel·lectual i amb la finalitat de barrar la qüestió. A més va dir que les afirmacions de la FACAO eren acientífiques. On és la calúmnia i la difamació? Causa cert desconcert que el Sr. o Sra. Jutge va observar indicis de culpabilitat en admetre la querella, en front d'advocats i experts jurídics que han manifestat la seua opinió contrària.

Aquesta querella ha estat interposada contra dues persones més, com a «webmasters» de franja.tk, però encara que el motiu de base és el mateix, en la querella se'ls acusa d'ofenses per expressar les tendències ideològiques d'alguns membres de la FACAO i de boicot, a través d'internet, d'algun acte d'aquesta entitat. Tenint en compte el què és internet i allò que per allà circula, de veritat, pot ser motiu d'una querella l'aduït contra aquestes dues persones, «webmasters» del blog franja.tk, fins i tot pogueren no ser totalment certs els «posts « informatius que per allà han circulat? Suficient informació hi ha a la «xarxa» per al que vulga assabentar-se. El més greu del cas és que, en el moment de declarar un dels querellats, al Jutjat de Fraga, va ser detingut per la policia, portat a la caserna d'aquesta localitat i tancat en un immund calabós per espai d'una o més hores, amb confiscació d'algunes pertinences I tot això per una altra querella i pels mateixos motius que el secretari de la FACAO havia interposat a la ciutat de Montsó. La gravetat d'aquesta circumstància enfosqueix la pròpia querella. La informació de tot allò que ha esdevingut també està a la «xarxa».

Sobre la ideologia o militància de membres de la FACAO, hi ha evidències de vinculacions polítiques, com la concurrència a manifestacions junt amb grups com Democracia Nacional, la militància d'Hèctor Castro al sí del PAR o una recent reunió de la FACAO a la Freixneda, on només van assistir uns alcaldes matarranyencs del Partit Popular.

Fins ara havíem guardat un escrupolós silenci davant tots els tràmits preliminars que ha suposat aquesta querella.

Però davant de la facilitat que ha trobat en el seu tràmit per part de la Justícia i l'empeny que ha mostrat la fiscalia davant arguments per a tirar endavant al nostre parer tan poc sòlids, volem mostrar la nostra més ferma incondicional solidaritat amb els tres encausats. Que els jutges resolguen querelles i causes més necessàries, urgents i justes.

Tampoc estaria de més, que les institucions i els partits polítics que de vegades han reconegut en discursos i amb importants premis, la tasca del doctor Quintana i les entitats cíviques que treballen per la defensa del català a l'Aragó s'interessessen en l'assumpte, que no és tan fútil com hom pogués suposar a primera vista.

s u m a r i

2 Editorial

3 Salutació del director
Cartes dels lectors

4 El Matarranya

7 El Baix Cinca

10 Entrevista
Francho Nagore, poeta i lingüista en aragonès

12 La Llitera i la Ribagorça

15 Tema del mes

16 Aragó

17 Gent de Franja

18 Països Catalans

19 Opinió:
Desalinització versus transvasament

salutació del director

A l'editorial de l'anterior número de *TdF* es vessaven unes opinions sobre les associacions de l'aragonès de les que no hi participo, i com jo, alguna altra gent de les associacions que treballen pel català a l'Aragó.

Com a originari i militant de la Franja, i resident des de fa molts anys a Saragossa, he tingut molta relació amb nombroses associacions aragonesistes com la gent del Ligallo, el Consello de Fabla Aragonesa, l'associació Nogarà, el Rolde de Estudios Aragoneses i he estat invitat a molts actes i jornades a explicar la nostra tasca, el domini i els trets de la nostra llengua, etc. i en cap moment he vist cap «oportunisme» de fer aquestes coses en la mida que afavorixque a l'aragonès.

També és natural que les associacions defensores d'una llengua no tinguen l'altra en la ment i en la boca constantment, perquè cadascú té uns objectius concrets.

Una altra cosa és la utilització que fan de l'aragonès alguns sectors conservadors i reaccionaris de la societat aragonesa per a oposar-se i, com diu el Josep Bada, posar el pal a la roda del carro del català a la menor ocasió.

Però eixa actitud, de la que clarament participen les persones de la CARTV denunciades a l'Editorial –però no tots els treballadors de l'ens, evidentment– no és, al meu parer aplicable a les entitats que treballen per la salvació de la llengua aragonesa.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

Per la concòrdia

Algun cop des d'àmbits aragonesos, d'una manera bastant desencertada i errònia, s'ha arribat a comparar l'espanyolisme amb el «pancatalanisme», com fossin dos tendències imperialistes equiparables. Penso que caldria clarificar un poquet les coses: en principi el catalanisme és el moviment –en els seus orígens merament culturalista– que vol el màxim de sobirania per a tots els territoris de parla catalana, mentre que el pancatalanisme, en la interpretació semàntica més estricta del terme, com indica el prefixe «pan», intentaria aconseguir la unió política dels territoris catalanoparlants. Com es pot observar, la distinció entre catalanisme i pancatalanisme és molt subtil, i amb força freqüència quan es parla de «pancatalanisme» en realitat s'està al·ludint al catalanisme.

Sembla bastant evident que les possibles propostes pancatalanistes aplicables a la Franja no tenen, a hores d'ara, gaire sentit, ja que implicarien la unió política dels territoris de parla catalana, i això actualment és una possibilitat molt remota, tant entre autonomies com, i encara més, entre aquestes i territoris pertanyents a d'altres autonomies o realitats estatals.

Per tant, i tornant al principi, penso que seria molt més útil i prudent fixar, per part dels qui treballen per una realitat nacional catalana, uns objectius simplement catalanistes, en el sentit d'aconseguir el màxim de sobirania per als diversos territoris de parla catalana –sempre i quan els seus habitants, fent servir el dret a l'autodeterminació, també ho demanen– i no pronunciar-se sobre una hipotètica articulació política entre els esmentats territoris. Això darrer, sense rebutjar-ho explícitament, caldria deixar-ho com una qüestió a resoldre en el futur, ja que realment ara no toca plantejar-ho i insistint-hi únicament s'aconsegueix generar tones i més tones de paperassa, crispació i xerrameca inútil i estèril.

I, d'altra banda, també des de l'aragonesisme caldria canviar d'actitud. En realitat el catalanisme hauria de ser l'aliat natural de l'aragonesisme, ja que tots dos moviments s'enfronten a un adversari real comú, i si gratem un poc veurem que són moltes més les coses que ens uneixen –especialment en aquest nou ordre global– que no pas les que ens separen.

Joaquim Torrent

Tanta truita i tants espàrrecs!

Observo que en els darrers temps i en la revista que tan dignament publiqueu proliferen els articles (signats habitualment per Esteve Betrià o bé per Ramon Sistac) dedicats gairebé sempre a parlar de truites d'espàrrecs i altres subtileses per l'estil.

Deixant de banda l'oportunitat més que discutible que representa parlar d'aquestes foteses quan l'Espanya eterna esdevé un simulacre grotesc de democràcia, el català malviu i es marfon al nostre territori (i als altres), el món sencer se'n va al carall per culpa del canvi climàtic… no seria per ventura més productiu, atès que aquests senyors no semblen disposats a dir res de més edificant, que els paguéssiu del pressupost de la revista (o d'algun possible patrocinador, com Avecrem o Sandaru), un tiberi mensual a cadascun, i que en fessin la crítica gastronòmica (assignatura, per cert, pendent d'aquesta revista)? De ben segur que tots en sortiríem beneficiats: ells sadollarien els seus instints més primaris i nosaltres ens estalviaríem els seus articles plastes sobre el punt de cocció de les mandonguilles.Cordialment,

Romà Siscar, el Volterol

L'ESMOLET

Religió

Vaig créixer en un ambient que definiria com saludablement religiós. Ni escoles d'«hermanos» ni misses solemnes, sinó tot el contrari: barri obrer on cristianisme era sinònim de llibertat i dignitat. Sóc agnòstic –se m'escapa la part transcendent de la fe– però mantinc un respecte profund pels valors cristians. Malgrat tot, actualment no puc evitar tenir la certesa que les religions són un greu problema per la convivència entre cultures. Que un col·lectiu es cregui en possessió de la veritat absoluta, fa que qualsevol pugui interpretar que tot és vàlid per «convèncer» –o directament vèncer– l'altre: des de la predicació fins l'atemptat suïcida.

Les religions devien aparèixer per donar una interpretació del món i facilitar les relacions entre persones. Es tractava d'evitar comportaments nocius i, alhora, donar respostes a fenòmens inexplicables. Al llarg del temps han anat evolucionant amb la societat. Si evolució és millora, la lògica ens indica que religió hauria d'acabar essent sinònim de benestar, racionalitat, conciliació. En canvi sembla que progressem cap a l'obscurantisme, la intransigència i la confrontació. Cristians, musulmans, jueus. Un sol déu que empeny els creients a destruir-se entre ells. On és l'error? Tal vegada un sociòleg em donaria una resposta. O un economista. Al capdavall potser tot es redueix a l'instint de supervivència i l'esgotament dels recursos. I a la mandra de pensar.

Carles Terès

La Guerra Civil al Matarranya vista pel Robert Capa italià

■ **Lluís Rajadell**

GUILLERMO SANDRI

Tropes italianes eixint de Calaceit

Setanta anys després de l'ocupació del Matarranya per les forces franquistes durant la Guerra Civil, han aparegut en un arxiu italià les imatges d'aquells dramàtics moments. Amb motiu de l'exposició «Legionari» –organitzada al Museu d'Història de Catalunya l'any 2007 i on s'exposaven, entre moltes altres, algunes fotos captades a Arnes (a la Terra Alta de Tarragona)–, l'associació cultural arnerola La Bresca va emprendre una tasca d'investigació per trobar en el fons originari més imatges del poble. La sorpresa va ser majúscula al descobrir, a més de 70 fotos d'Arnes de l'any 1938, un centenar més d'imatges d'altres pobles del Baix Aragó i el Matarranya. Totes havien estat realitzades per un oficial de les tropes italianes feixistes que recolzaven al general Franco, Guglielmo Sandri. També s'ha interessat per aquell excepcional material gràfic l'associació per la Recuperació del Patrimoni de Vall-de-roures (Repavalde), que l'està analitzant.

Sandri va realitzar quatre mil fotos del seu recorregut per bona part de la Península Ibèrica seguint el front de guerra. Va captar imatges des d'Andalusia fins Catalunya passant per l'Aragó. Entre estes darreres, figuren, almenys, 40 fotos d'Alcanyís, 18 de Vall-de-roures, 15 de Calaceit i 6 de Queretes. També hi estan presents altres pobles matarranyencs com la Vall-del-Tormo, Arenys o Lledó. Francesc Martínez, de l'associació La Bresca, explica que la seua tasca se centra ara en localitzar totes les fotos possibles de les comarques de la Terra Alta, el Baix Aragó i el Matarranya, per a fotografiar l'estat actual dels llocs captats fa 70 anys i comparar les dues imatges. Per desenvolupar aquest projecte demana la col·laboració d'altres associacions culturals de la zona. Repavalde, pel seu cantó, vol aprofitar el material per a un projecte educatiu amb el suport del Govern d'Aragó.

La troballa casual de l'arxiu fotogràfic de Guglielmo Sandri va evitar la destrucció a la que estava abocat aquell valuós material. El 1992 es va descobrir accidentalment a la ciutat italiana de Vipiteno una caixa de fusta al costat d'un contenidor d'escombraries amb més de quatre mil fotos de la Guerra Civil espanyola. L'autor era un oficial de les tropes feixistes italianes nascut a una regió d'Italia de parla alemanya. De fet, l'autor, Wilhelm Schrefler, es va rebatejar com Guglielmo Sandri, en el context de les pressions unificadores del règim encapçalat per Mussolini. Sandri formava part dels cinquanta mil hòmens que Mussolni va enviar a Espanya

50.000 ITALIANS AMB FRANCO

L'any 1936 el dictador feixista italià Benito Mussolini va decidir recolzar amb decisió la sublevació contra el govern de la II República, un moviment que acabaria liderant Francisco Franco. Abans d'acabar aquell any van desembarcar les primeres tropes italianes, que arribarien als 50.000 hòmens sota la denominació de Corpo Truppe Volontarie (CTV). Aquest contingent militar s'organitzava en quatre divisions sota comandament Italià. Malgrat el nom, entre els soldats figuraven molts voluntaris però també hòmens que no havien tingut altra alternativa que incorporar-se a l'expedició. A més de les tropes, perfectament equipades, Itàlia va enviar un important volum de material bèlic i, sobretot, una poderosa flota d'avions de guerra. L'aportació italiana va ser decisiva per al resultat final de la guerra i va ser utilitzada en tots els fronts de guerra, entre ells el d'Aragó, quan els sublevats van ocupar el Baix Aragó i el Matarranya.

VILES I GENTS

Jaume I

Enguany, el dia 2 de febrer, va fer vuit-cents anys del naixement a Montpeller de qui més tard en seria senyor i rei de l'Aragó amb el nom de Jaume I, dit el Conqueridor. Atès el simbolisme del personatge hauria de ser un any de grans celebracions, sobretot al País Valencià i a les Balears, i en rigor també a Múrcia, i no haurien de ser poques les que se facen a l'Aragó i a Catalunya, que amb les conquestes reials van passar a ser «grans nacions». I igualment a Montpeller, no solament per haver-hi nascut i venir de família dels senyors d'aquella vila, sinó perquè gràcies a ell aquesta ciutat, on es va fundar la primera universitat de la Corona Aragonesa, es va poder sostreure cent-cinquanta anys més al poder francès. Tots, doncs, valencians, aragonesos, catalans, occitans ... tenim prou motius per a festejar-ne amb esplendidesa el seu naixement ara fa vuit-cents anys. Tanmateix molt em temo que no serà així i que les administracions passaran de puntetes sobre aquesta efemèride, especialment la valenciana que és mestra en això de segons quins oblits. Els uns perquè amb la figura del rei en Jaume no es pot vendre l'espanyolisme –castellanisme– imperant, els altres per allò de «no ens hi emboliquem», pot passar que tot quede en algun acte acadèmic i pareu de comptar. Si en Jaume fos Ruy Díaz de Vivar, dit el Cid, que va senyorejar València durant cinc anys, la cosa fóra diferent. Però no és així i caldrà que els ciutadans dels territoris de la Corona Aragonesa més conscients de ser qui són posen fil a l'agulla per a celebrar, dignament si més no, una efemèride que de tan prop ens toca.

Artur Quintana i Font

per recolzar la sublevació contra el govern de la II República encapçalada per Franco. Durant els primers mesos de 1938, el front de combat arriba i sobrepassa el Matarranya. És llavors quan Schrefler-Sandri realitza les fotos de diversos pobles del Baix Aragó –la foto de la portada del catàleg de l'exposició «Legionari» es de Valdealgorfa– i el Matarranya. Les imatges reflecteixen fets bèlics, però també paisatges urbans, costums i la vida quotidiana, on, a vegades, s'impliquen els soldats italians. Les fotos mostren, per exemple, un columna de militars italians marxant pels afores de Calaceit, una vista de l'església de Queretes o la típica panoràmica de postal de la vila de Vall-de-roures vista des del pont de Pedra.

La Bresca ha previst una exposició de les fotos realitzades per Guglielmo Sandri a la Terra Alta i els seus voltants per al mes d'octubre a Arnes. A més, el projecte inclou la publicació d'un llibre, on, igual que a l'exposició, es mostraran les imatges de 1938 i l'aspecte actual dels mateixos llocs. El material recuperat l'any 1992 pertany actualment a l'Arxiu Provincial de Bolzano (Itàlia), que va cedir les fotos per l'exposició «Legionari» i també les que actualment investiguen La Bresca i Repavalde.

GUILLERMO SANDRI

Vista de Vall-de-roures des del Pont de Pedra

UNA LLIÇÓ DE SEGAR

La perllongada presència d'una brigada de soldats italians a Vall-de-roures l'any 1938 va alterar profundament el ritme de vida local. Els quatre o cinc mil militars feixistes duplicaven el nombre de residents habituals del poble. Per alimentar aquelles tropes, es van muntar tres cuines a diferents punts del poble. «Allí només cuinaven macarrons i fideus», comenta un vei que llavors tenia set anys. «De les sobres del ranxo Italià, va haver-hi famílies que van engordir lo gorrino», continua el mateix informant.

A pesar del volum desproporcionant de soldats italians per a les dimensions del poble, la convivència entre les tropes estacionades i la població civil no va ser conflictiva. Molts veïns acudien encuriosits a les misses dominicals que el capellà italià organitzava als afores del pobles i «on –segons conta un vallderrourà testimoni del moment– els soldats acudien uniformats i equipats amb tot l'armament. Es va donar algun cas de militars que es van desmaiar per la calor i el pes de l'equip que portaven, que ere molt bo per a l'època».

Els soldats, que estaven en situació de descans a la reraguarda, s'avorrien mortalment perquè era habitual veure'ls voltar pel terme en busca de distracció i d'algun aliment que els fera oblidar la monotonia del règim de pasta bollida al que estaven sotmesos. Un llaurador de Vall-de-roures explica l'experiència que va viure en primera persona amb una parella d'aquells soldats: «Estavem tota la familia segant veça a la partida de les Planes i van apareixer dos soldats italians que es van oferir a fer-mos la faena a canvi de berena. Van agarrar les corbelles i, no sé com s'ho feen, en mig dia van fer la mateixa faena que a natres mos haguere costat tot lo dia. En acabat, los vam aconvidar a menjar alguna cosa i van marxar més contents que uns ginjols, i natres també».

El contacte entre els soldats italians i els veïns va arribar a ser amistós en alguns casos fins al punt que un dels oficials es va casar amb una veïna del poble. Una colla de vallderrourans també recorda com, només arribar al poble, una de les primeres mesures que van adoptar els ocupants va ser obligar a batejar-se als xiquets nascuts durant la II República que no havien estat batejats degut a les idees anticlericals de sos pares. Aquella mesura de força es va veure suavitzada per l'actitud del capellà italià. «En acabar la cerimònia –recorda un d'aquells xiquets convertit avui en un ancià– mos va carregar de xocolata i altres dolços».

L.R.

L'ARGADELL

Març-2008

Lo mes de març d'enguany serà històric per dos motius ben diferents; a): les Eleccions al Parlament de l'Estat i, b): per una Setmana Santa primerenca.

Les Eleccions Generals al Senat i al Congrès dels Diputats han acabat amb uns quants mesos de precampanya; la carrera l'ha guanyat l'equip socialdemòcrata per davant del conjunt conservador. L'última lletra de l'abecedari, la Z de Zapatero ha passat a l'esprint final com la primera per la línia de meta i s'ha revalidat com a home fort del país. Tindrà quatre anys més per anar demostrant talent, talant i aplicar el seu programa polític per consideració a la voluntat de gairebé la majoria.

No obstant, lo bipartidisme ha erosionat i/o inutilitzat a les opcions més minoritàries i els seus projectes però, mantenim intacta la salut del sistema democràtic, cosa que em produeix una alegria immensa.

La Setmana Santa, que oscil·la entre els mesos de març i abril, és degut, com he pogut informar-me'n, a una qüestió de lluna, bufa! Tant se val, els partidaris de penitència (aguantar pes de peanyes, autoflagel·lar-se, aixecar-se la pell a base de timbal i tambor, etc…) i els de l'oci laic (sabor de museus, lo gust d'oir música i viure la comèdia! Tastar la neu i l'aigua, beure-la per veure-hi clar tots els paisatges del turisme rural, etc…) s'adapten fàcilment als canvis de calendari. Altres cauen a la temptació de no fer absolutament res. Lo més bo de tot és l'aprofitament d'unes vacances de primavera. I anar fent.

Juli Micolau

La Gabella publica *Xandra* la recerca filològica d'Artur Quintana

■ **José Miguel Gràcia**

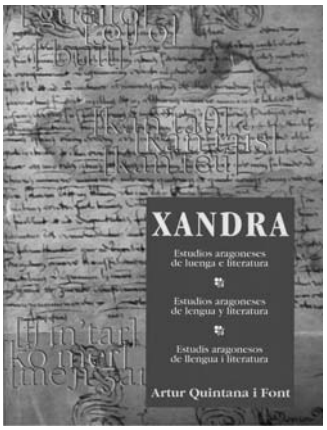

Tinc a les mans un exemplar del llibre *Xandra* que acaba de sortir. El meu sentit de l'olfacte s'activa amb les partícules de tinta i paper que s'en desprenen dels llibres recent sortits de la impremta. Els meus ulls repassen el volum de més de 480 pàgines i l'original portada — document en català de l'any 1662, procedent de Peralta. És el llibre de l'Artur Quintana i Font, investigador, mestre, amic i codonyerà per decisió pròpia.

Artur Quintana es mereixia esta publicació des de feia molt de temps com diu Hèctor Moret en el pròleg del llibre, després d'expressar-se d'aquesta manera: «En fi, vull dir que Artur Quintana ha estat amb el seu exemple de constància i compromís, l'artífex essencial, des de la discreció i el treball, en la construcció d'allò que en les últimes dècades s'ha conegut popularment, a banda i banda de la ratlla, amb el nom de la Franja».

Temps tindrà el lector de passar els fulls del llibre –explícitament trilingüe–, des de l'explicació del mot 'xandra', un basquisme ribagorçà, fins la bibliografia científica, literària i la pròpia d'Artur Quintana. I entremig, el recull de treballs sobre història lingüística, ensenyament, dialectologia, etnopoètica, literatura i escriptors de la Franja: investigació acurada, documentada i subtilment establerta.

L'edició del llibre ha estat a cura d'Hèctor Moret i correspon al número 9 de la Col·lecció de La Gabella, editada per l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i l'Associació Cultural del Matarranya com a membres d'Iniciativa Cultural de la Franja, i amb l'ajut del Govern d'Aragó (Departament de Cultura). També hi han col·laborat altres entitats.

I per acabar aquesta referència del llibre, tan minsa com allongat i interessant és *Xandra*, vull deixar escrites unes línies, producte del sentiment i la relació amb l'Artur Quintana. Assabentat de que ja havia sortit el llibre i era al local d'Ascuma, vaig deturar-me a Calaceit, venint de Barcelona cap a la Codonyera. Volia obrí una caixa, prendre un exemplar per portar-li a l'amic Artur, que arribava a la Codonyera aquell mateix dia. Dempeus encara al rebedor de casa de la Sigrid i l'Artur, amb el millor quadre paisatgístic i realista, com és la finestra amb la serra de la Ginebrosa i la vila de la Torre, i en posar el llibre a les mans de l'Artur autor, vaig percebre el seu goig interior i un molt tènue somrís. Per part meua, sentí allò que se sent, quan un amic està content.

Encara que resten uns quants mesos, seria una bona ocasió per a presentar el llibre, la Trobada Cultural del Matarranya del mes d'agost.

Terres de Salabror, la història recent del Delta

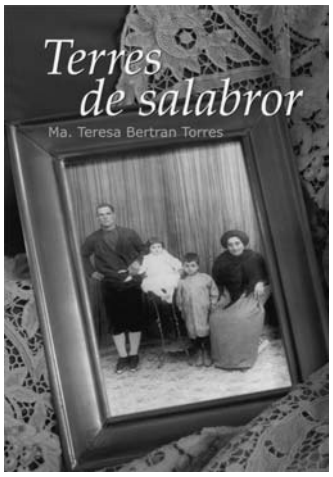

La història de la família Fatsini és el fil del relat que explica la vida dels primers pagesos pobladors del delta dret de l'Ebre. Les circumstàncies que viuen els protagonistes responen a fets històrics novel·lats. L'aigua de l'Ebre i l'esforç d'aquestes persones convertiran terres ermes en arrossars.

Les dos espurnes que propiciaren el canvi foren les desvinculacions de terres i desamortitzacions, i la renovació del projecte de navegabilitat de l'Ebre. L'èxit de la primera va permetre la colonització de les terres del delta i el fracàs de la segona estimulà la construcció dels canals que abeuren els arrossars, en empènyer la salabror a les profunditats del soler.

D'aquesta transformació en resultaren perdedors els pescadors de les llacunes de la Societat de Sant Pere, els pastors, els recol·lectors de sosa, els explotadors de les salines…

Pagesos i pescadors s'aferrissen a defensar el seu sistema de vida. Tonet, el nostre protagonista, és pagès i ampostí, i es vol casar amb Roseta, rapitenca i filla de pare pescador. A la llacuna de l'Encanyissada es coven els ressentiments…i les lleis que es fan a Madrid intenten resoldre un conflicte que no entenen.

El llibre vol respondre a les preguntes que es fan les noves generacions envers el comú del que en són part.

No a un «Carrer Galan»

El Ple de l'Ajuntament fragatí denegà la Iniciativa de l'IEBC

■ **Damià Torrent**

Les últimes eleccions municipals i els acords posteriors van propiciar que a Fraga assumís l'Alcaldia el candidat del Partit Popular, i que el Govern municipal estigués format per regidors adscrits a les candidatures del Partit Popular i del Partit Aragonès Regionalista. L'Institut d'Estudis del Baix Cinca, com a entitat associativa no vinculada a cap organització política, va acollir amb la neutralitat i la prudència habituals la formació del Govern de la Corporació municipal, i s'hi va oferir per a la col·laboració en aquells aspectes de política lingüística, cultural i municipal on hi hagués possibilitat d'acord.

Malauradament, abans d'arribar al primer aniversari de la constitució dels Ajuntaments, ja s'han produït importants desencontres amb la Corporació Municipal de Fraga i que, a més, l'equip de Govern no té cap interès a trobar-hi solucions.

A més dels retorns de les cartes amb una versió moderna de la ja coneguda «a mi me hablan en cristiano», embolicada de fals liberalisme verbal, recentment s'ha arribat a un punt que, per a les nostres associacions, és del tot inadmissible, i és que la Comissió d'Urbanisme de 22 de febrer passat va rebutjar que un dels nous carrers que s'han de batejar portés el nom de Josep Galan. Aquest rebuig es va refermar en la votació en el Ple, que va decidir, amb els vots de populars i aragonessistes, que calia donar prioritat a les valls pirinenques.

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca va reiterar aquesta petició a l'actual Govern municipal, després que fa un any s'hagués arribat a un acord amb l'anterior equip, encapçalat pel socialista Vicent Juan. La implementació de l'acord s'havia postposat amb l'argument que calia esperar al moment en què s'hagués de posar nom a carrers nous.

La proposta va ser presentada pel Grup Socialista, i incloïa anomenar el carrer principal Josep Galan, i un dels altres dos Jesús Moncada, tal com s'havien compromès. Els vots en contra de populars i aragonessistes va propiciar que ni Galan ni Moncada tinguen carrer a Fraga. Populars i aragonessistes argumenten que no és el moment. És el moment de les valls pirinenques? Per quin motiu? Què han fet per Fraga les valls pirinenques? Josep Galan va portar amb orgull el nom de la nostra capital, va defensar la nostra cultura, va recuperar i va difondre el nostre vocabulari esmorteït, va publicar una novel·la on Fraga era la protagonista, va treballar de manera incansable fins a la mort per defensar i donar projecció al patrimoni de Fraga, del Baix Cinca i de la Franja.

Si l'equip de Govern de l'Ajuntament de Fraga desconeix els valors d'un personatge fragatí de primer ordre, només mos queda pensar que la ignorància és atrevida. Si l'equip de Govern de l'Ajuntament de Fraga no valora el que ha significat Josep Galan i la seua contribució al llarg de dècades a la nostra cultura, potser que s'ho faça mirar.

I si tants problemes hi ha per a adjudicar-li un carrer nou, ben podrien ficar-li el seu nom a aquell on va nàixer i viure molts anys, encara anomenat «Alcázar de Toledo». Tot plegat, a més de ridícul, resulta patètic.

ELENA CEBRIÁN

Josep Galan als Premis 6 de novembre el 2002

LES ELECCIONS GENERALS A LA COMARCA DEL BAIX CINCA

Dels onze municipis del Baix Cinca, el Partit Socialista va aconseguir la majoria a vuit – Ballobar, Bellver, Candasnos, Chalamera, Mequinensa, Osso, Saidí i Torrent–, amb un total de 6.341 vots (8 vots menys que al 2004). Per la seva part, el Partit Popular va aconseguir la majoria a Fraga i Vilella, amb 5.537 vots (174 vots menys que al 2004). Al municipi d'Ontinyena hi va haver empat entre eixos dos partits.

El Partit Aragonès va tindre 656 vots (52 vots menys que al 2004), Izquierda Unida en va aconseguir 301 (93 vots menys que al 2004) i Chunta Aragonesista, 145 (298 vots menys que al 2004).

A nivell de participació, els municipis amb més d'un 80 % van ser Ballobar, Bellver, Candasnos, Ontinyena, Osso i Vilella. Els pobles que encapçalen la menor participació són Chalamera i Fraga.

En percentatges de distribució de vots al Congrés dels Diputats, i a nivell provincial, els resultats són: PSOE un 47%, PP un 38%, PAR un 5% i CHA i IU un 3%. Pel que fa al Senat, el resultat va ser 3 senadors del PSOE i un del PP, sent José Mari Becana el més votat a la província.

Marta Canales

L'ABABOL

Homenots

Artur Quintana i Font, doctor en Filologia per la Universitat de Barcelona, autor de la tesi doctoral El parlar de la Codonyera, romanista i germanista, professor encarregat de curs de llengua i literatures catalanes a la Universitat de Heidelberg, autor de nombroses publicacions sobre el català i les parles catalanes, i d'articles sobre l'aragonès, l'alemany, l'occità, el català, lector de català i castellà a Cardiff i a Friburg, membre de la secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, membre d'honor de l'Acadèmia de la Llengua Aragonesa, president de la Iniciativa Cultural de la Franja i home de bé, ha estat citat als jutjats de Fraga perquè algú la denunciat per calúmnies i difamacions (!!!).

Si m'ho permeteu, diré que a la Franja Oriental d'Aragó es parla català, que negar això és com negar l'holocaust dels jueus a l'Alemanya nacional-socialista, i que els mestres a l'Argentina no ensenyen amb accent d'Alcanyís.

He escrit el paràgraf anterior amb la voluntat manifesta que es publique. Podria ser que algú, algun homenot, trobés que són calúmnies o difamacions, o les dos coses, i em posés una denúncia. Podria ser que la denúncia fos el preludi d'un seguit de despropòsits com els que envolten el cas de l'Artur que, a hores d'ara, si no li ha estat possible d'anar a Fraga el 17 d'abril, deu ser en cerca i captura (!!!!!!!!!!!!!!). Senyor jutge, vol dir?

(amb tot el respecte per l'Artur i els altres damnificats).

Susanna Barquín

Els veïns de Miralsot paralitzen les obres del gasoducte Vilella-Fraga

■ **Marta Canales**

M. CALUCHO

Vista general de Fraga

L'associació de veïns del barri de Miralsot de Fraga van paralitzar les obres de construcció del gasoducte que va de Vilella de Cinca a Fraga, i ha exigit a l'empresa Endesa Gas Transportista, encarregada de les obres, un canvi de traçat de l'obra que afecta el barri. Els veïns es van concentrar el passat dilluns a dos quarts de nou del matí per impedir la continuació dels treballs d'excavació. Posteriorment, hi va haver una reunió a l'Ajuntament de Fraga, entre els responsables de l'associació, l'alcalde, José Luis Moret, i representants de l'empresa, que van accedir a estudiar una modificació del traçat per evitar el pas del gasoducte pel mig del nucli urbà del barri. Mentrestant, l'empresa seguirà treballant en altres trams del traçat. Segons els representants de l'associació veïnal, les obres del gasoducte han provocat ja seriosos desperfectes en diverses instal·lacions del barri, com el camp d'enduro, el de tir al plat i antic cementiri municipal. A més, segons assenyalà Justo Visa, president de l'associació, «l'actual cementiri s'ha quedat sense aigua, doncs les canonades han estat rebentades per les màquines i el camp d'enduro ha quedat reduït a no res, quan abans hi havia una zona amb tobogans, salts i escarpats per practicar aquest esport». D'altra banda, l'associació no descartà presentar una denúncia davant el Seprona per la destrucció d'una pinada d'uns 400 metres quadrats.

Segons les darreres informacions, el nou traçat proposat a la DGA, consensuat pels veïns, l'ajuntament i l'empresa adjudicatària, ha estat acceptat per l'ens autonòmic, ja que els nous terrenys afectat són de propietat municipal.

El Baix Cinca organitza viatges a l'Expo

■ **Marta Canales**

El programa, amb l'eslògan «Vés i descobreix-la», va ser presentat en un acte on hi van participar el president comarcal, Evaristo Cabistañ, la consellera de Turisme, Nuria Soler, el Secretari General Tècnic del Departament d'Economia, Hisenda i Ocupació de la DGA, i director financer d'Expo Saragossa, Javier Puyuelo, i el director d'àrea d'Aragó, Sòria, Navarra i La Rioja de Viatges Halcón, Arturo Martín.

L'objectiu del programa és facilitar als veïns de la comarca l'accés a l'Expo, amb tot gestionat i organitzat des de l'ens comarcal.

Els viatges s'organitzaran amb autocars des de Fraga, tots els dimarts, dissabtes i diumenges dels mesos de juliol i agost. El viatge inclouran el desplaçament, l'assegurança de viatge, l'entrada al recinte de l'Expo, el dinar i l'assistència d'un guia acompanyant. La comarca ja ha obert el termini d'inscripcions, que poden realitzar-se a les oficines de Viatges Halcón. Evaristo Cabistañ considera que «un esdeveniment com l'Expo és alguna cosa tan important que hem cregut que era bona col·laborar perquè tots els veïns de la comarca puguin visitar-la, tenint-ho tan a prop». En aquests mesos d'estiu, hi ha dos dies destacats: el 12 de juliol, que se celebra el Dia de l'Agermanament entre la comarca del Baix Cinca i el pavelló de CARICOM, que reuneix els països del Carib, i el 13 de juliol, que se celebrarà el Dia de la Comarca al pavelló d'Aragó. El preu del viatge és de 49 euros, «que és bastant competitiu tenint en compte que ho inclou tot», va assenyalar Martín. Si altres municipis de la comarca, a banda de Fraga, organitzen grups, la sortida podria ser des d'aquests mateixos pobles. Les sortides tenen un màxim de quaranta persones per dia.

El director financer de l'Expo, Javier Puyuelo, va alabar «la iniciativa que ha tingut aquesta comarca, que és la primera que la posa en marxa i que espero que copiïn altres comarques».

La mosca negra coordina Catalunya i Aragó

■ Marta Canales

A iniciativa del Delegat Territorial de la Generalitat a Lleida, Miquel Pueyo, i amb la petició d'intervenció d'urgència del President de la comarca del Baix Cinca, Evaristo Cabistañ, davant el Govern d'Aragó, s'ha començat a treballar per coordinar un pla d'actuació conjunta pel tractament de la plaga de la mosca negra, que afecta al Baix Segre i Baix Cinca.

La mosca negra és un tipus de mosquit que sempre ha estat present a Aragó, si bé abans vivia en els trams alts dels rius de muntanya, les suaus temperatures registrades en els últims hiverns han provocat que disminueixi la seva mortaldat i que els últims anys hagin proliferat, adaptant-se als regadius de Monegres i als ecosistemes del Baix Ebre.

Atès que aquesta problemàtica que afecta a la comarca del Baix Cinca des de fa quatre o cinc anys i cada vegada amb major intensitat, incideix en qüestions mediambientals, sanitàries i agrícoles, el President comarcal s'ha dirigit directament al Delegat Territorial de la DGA a Osca, Alvaro Calvo, qui ja està tramitant la sol·licitud davant el Govern aragonès, i ha afirmat que «la DGA ha garantit que està estudiant la situació perquè les conselleries competents puguin abordar-la amb la mateixa intensitat que s'està fent a la zona catalana».

El Govern aragonès no ha pres fins ara cap acció contra la plaga de la mosca negra. La Generalitat de Catalunya, per la seva part, ja va realitzar l'any passat un tractament que va incloure la fumigació dels municipis afectats d'ambdues comunitats autònomes.

Riu Cinca

ESTAMPES RIBERENQUES

Gran Scala: pitjor que Ceaucescu

■ Joaquim Torrent

Encara resto astorat davant la gran bestiesa que amb el recolzament del Poder autonòmic aragonès –bàsicament des de la presidència i la vicepresidència– es pensa perpetrar en ple cor d'Aragó, concretament als Monegres. Es tracta d'un projecte fora de mida, faraònic, on els hotels, casinos i camps de golf es comptaran pèr desenes, el qual s'ha imposat «des de dalt,» al més pur estil autoritari i sense consultar l'opinió de la població de la zona. Així, els màxims impulsors d'aquesta immensa merderada han obrat com un dèspota qualsevol, com si fossen antics tsars, que feien i desfeien sobre vides i patrimoni dels seus vassalls. Potser el paral·lelisme més gran el podem trobar, en els nostres dies, en les polítiques territorials aplicades per Stalin i per Ceucescu, el dictador romanès que en els seus deliris megalomaniacs no va tenir cap escrúpol a l'hora de projectar la desaparició de centenars de pobles i viles magiars per substituir-los per noves i horribles ciutats prefabricades –presentant-ho com una mostra de progrés incommesurable–, amb el doble objectiu d'eliminar les diferències culturals dins l'Estat romanès i de construir una nova societat grisenca i uniforme, on sota l'eufemisme del progrès estiguessen assegurats la submissió i el control dels pretesos ciutadans, en realitat mers subdits. Afortunadament l'aixecament popular va posar fi a l'infame règim de Ceaucescu i el dictador no va poder arribar a consumar el desastre que tenia programat.

En el nostre cas, però, no sabem si ens lliurarem de la devastació i l'anorreament medioambiental i cultural, perquè, fent-se passar per dipositaris de la voluntat popular, els nostres ceucescus de via estreta estan determinats a vendre una porció de l'espai d'Aragó al capital internacional, representat per un consorci d'empreses nord-americanes a les quals l'únic que els guia es el seu afany especulatiu i destructor del medi a fi d'obrtenir el màxim de guanys. Evidentment, per a aquestes empreses les peculiariats dels habitants de la zona i la destrucció i el malbaratament de recursos naturals no tenen el més mínim valor, com tampoc no tenen cap valor els drets que puguen tindre els futurs treballadors d'aquestes instal·lacions, previsiblemet importats del Tercer Món, amb baixa qualificació i sous irrisoris.

Es realment allò que «si no vols tassa té tassa i mitja». No prou contents amb la destrucció del Pirineu a base de fomentar l'expansió indiscriminada d'estacions d'esquí i un model especulatiu de creixement del territori, ara, els polítics que tallen el bacallà a l'Aragó, ens surten amb aquesta immensa barbaritat, injustificable des de tots els punts de vista i que constitueix el paradigma de l'aberració a què pot dur l'exacerbació de certs trets propis del model sociopolític neoliberal. Així, s'eleva a la categoria de dogma sagrat la banalització de l'existència, la insolidaritat, l'afany de lucre i de guanys sense esforç, l'alienació, la ignorància i el menyspreu de la historia i d'una determinada manera de ser, la uniformitat i la grisor, el desarrelament, el consumisme desenfrenat i absurd, l'acaparament, i l'us ilimitat dels recursos naturals i el territori –per a més *inri* quan al mateix temps s'impulsa una exposició universal que preten conscienciar sobre l'ús mesurat i responsable dels recursos hídrics…–. El pitjor, però, és que tot això això s'ha tingut l'immens cinisme de vendre-ho als principals afectats, als damnificats –perquè això és el que són en termes objectius, damnificats–, com si fos la gran panacea que anava a resoldre tots els seus mals. Realment ha estat una postura vergonyosa i que malauradament no fa més que donar la raó als qui desconfien dels polítics i els veuen com una mena de casta que es dedica a enredar la gent –fins i tot fent-la actuar contra els seus interessos objectius– amb l'única finalitat d'omplir-se les butxaques.

Ja cal que ens mobilitzem, perquè si no, si els deixem fer, ens trobarem amb una monstruositat irreversible de ciment damunt el terrritori i no hi haurà marxa enrera possible: un immens tumor, en forma de ciutat de més de 300.000 habitants destinada a l'alienació més absoluta, s'haurà instal·lat al cor d'Aragó, i a poc a poc, d'una manera implacable i constant, anirà destruint el cos i l'esperit d'aquesta terra.

Francho Nagore, lingüista i poeta en aragonès

«L'aragonès és una llengua r

Migdia del dissabte 27 del passat mes d'octubre. Ens trobem al cafè-restaurant Juliana de l'estació intermodal d'Osca amb Francho Nagore per parlar a propòsit la seua percepció sobre la llengua i la literatura aragoneses i l'Aragó en general.

Pregunta. Com és que t'interesses per la cultura i la llengua aragoneses?

Resposta. Quan la meua família estava al País Basc, a casa es parlava el castellà, però empràvem paraules pròpies del castellà regional d'Aragó, com ara dir 'pozal'en comptes de 'cubo'. A partir d'aquest contrast, vaig voler saber què passava i vaig llegir alguns articles de lingüistes que s'havien ocupat dels parlars d'Aragó. Tot i que no hi havia una informació molt exhaustiva, quedava clar que a Aragó hi havia un lèxic específic i, a més, un parlar viu a la zona de l'Alt Aragó, amb elements morfològics i sintàctics propis. Això permetia pensar en una llengua romànica però en perill d'extinció. Vaig començar a estudiar aquesta llengua, i també a escriure-hi, fins i tot textos literaris. Així vaig publicar el llibre de poemes *Sospiros de l'aire* (1971), que d'alguna manera inicia el procés modern de recuperació de l'aragonès. Els anys 70 van ser de represa –i en els 80 es va a més–, amb novel·les, estudis, com ara un diccionari l'any 1977, i la creació d'associacions, com ara el Consello d'a Fabla el 1976. En aquell moment no vam demanar la legalització, perquè per reivindicar una llengua pròpia ens haurien titllat de nacionalistes, però fèiem reunions, comunicats de premsa, un programa de ràdio i articles de sensibilització als diaris, amb informació sobre la història de l'aragonès, el lèxic i la gramàtica. De tot plegat en sorgí un interès per part d'estudiosos i de gent jove urbana sobretot, però després s'arribà a d'altres àmbits del territori (Sabiñanigo, Biescas, etc.). El Consello es va legalitzar el 1978 com a associació cultural i des d'aleshores a Osca és on s'ha situat l'actuació amb més força. Es van començar a fer cursos d'aragonès o a publicar la revista *Fuellas*, de caràcter trimestral i que ja té 30 anys de publicació continuada. Més tard, a partir de 1997 va aparèixer una nova revista, *Luenga & Fablas*, anual i que és d'investigació i documentació.

P. Hi ha d'altres entitats impulsores de l'aragonès?

R. A banda del Consello, n'hi ha dues que són les més importants i que estan a Saragossa. El Ligallo de Fablans de l'Aragonés que compleix vint-i-cinc anys i que precisament avui, 27 d'octubre, celebra l'aniversari amb un concert amb set grups que canten en aragonès. També fan cursos d'aragonès, promocionen la música i fan activitats de carrer. Han iniciat un procés per expandir-se per d'altres pobles i comarques, com ara Sabiñanigo. Nogará és l'altra entitat, és més nova, fan cursos d'aragonès i tenen una certa implantació entre la gent jove de Saragossa. El Consello sempre ha tingut molt clar que la seua activitat es refereix a tot Aragó, però que cal prioritzar l'actuació a la zona de l'Alt Aragó on es conserva, ni que sigui mínimament, l'aragonès. S'ha de comptar amb Saragossa, perquè és la capital, però sempre en contacte amb el territori i amb els parlants. L'Instituto de Estudios Altoaragoneses és un centre ubicat a Osca, que depèn de la Diputació d'Osca i que treballa en l'estudi i la divulgació en les diferents àrees del coneixement, i també pel que fa a llengua i literatura, amb l'impuls a la investigació i l'organització de trobades.

A principi de 2004 un grup de tres persones, amb Ánchel Conte al capdavant, van marxar del Consello per fundar la Societat Lingüística Aragonesa. Van considerar que calia un nou enfocament i modificar les normes ortogràfiques de l'aragonès establertes l'any 1987 en un congrés. Arran d'això, el Ligallo Aragonés i Nogará van voler impulsar un moviment que va portar a la celebració d'un segon congrés de l'aragonès l'any 2006 que havia de permetre la creació d'una Acadèmia de l'Aragonès. Tanmateix, una Acadèmia de l'Aragonès hauria de suscitar l'acord de totes les associacions, dels parlants i de la Universitat de Saragossa, la qual cosa no s'ha aconseguit, a banda que, com molt bé diu el govern d'Aragó, una Acadèmia de l'Aragonès només pot nàixer a partir de l'impuls i del reconeixement del mateix govern. Tot plegat representa una fractura greu i ens situa en un treball paral·lel i en una molt mala situació, en particular de cara a la possibilitat que definitivament el govern d'Aragó presentés novament un projecte de llei de llengües a les Corts d'Aragó.

> «Els anys 70 van ser els de la represa de l'aragonès»

P. Com veus el futur de l'aragonès?

R. Estem pel reconeixement i la recuperació de l'aragonès de forma clara. Ens interessa l'aragonès com a tema d'investigació però també l'utilitzem com a llengua de comunicació quotidiana i

omànica en perill d'extinció»

estem per la seua normalització i normativització. La Universitat de Saragossa és una altra cosa. El rector coneix l'aragonès i el defensa, però el Departament de Lingüística General Hispànica –on jo treballo com a professor de castellà– la majoria del professorat no es mostra gaire favorable de la recuperació de l'aragonès, de la seua normalització i normativització, i del seu ensenyament. No creuen que sigui necessari que l'aragonès sigui cooficial, de la mateixa manera que tampoc pensen que siga necessari el reconeixement de l'oficialitat del català a Aragó. Pensen que l'aragonès i el català són un tema cultural que pot rebre un impuls en l'àmbit cultural però que no cal anar més enllà, ni usar en l'administració. Aquesta posició em sembla sorprenent, així com el fet que neguen la unitat de l'aragonès, tot dient que hi ha diferents parles locals, que difícilment es podrien conjugar en una unitat. La posició pel que fa al català és diferent, perquè la realitat és molt òbvia i el català està reconegut per la romanística internacional des de fa moltíssims anys. El reconeixement de l'aragonès és feble i des de la filologia hispànica sovint se l'ha considerat un dialecte, però en els darrers vint anys cada cop queda més clar des de la filologia romànica que l'aragonès és un llengua romànica, un idioma, de la mateixa manera que ho és l'asturià, malgrat que estiguen en una situació de greu reculada. Queda clar que el no reconeixement de l'aragonès i de la seua recuperació té una clara dimensió política i ideològica, perquè afavorir l'aragonès ho interpreten com un atemptat contra la llengua «espanyola». És una llàstima perquè l'opinió de la Universitat de Saragossa pesa, i els que hi defensem l'aragonès estem en minoria.

P. En quin punt es troba el famós projecte d'una llei de llengües d'Aragó?

R. Els projectes de llei de llengües fa anys que van amunt i avall. L'any 2005 hi havia un projecte però el PAR va posar problemes al PSOE. Enguany, després de les darreres eleccions al Parlament d'Aragó, el president de la Diputació General d'Aragó, Marcel·lí Iglesias, va afirmar que el projecte es presentaria en el termini de sis mesos i que quedaria aprovada a l'any. Els esborranys que van circular l'any 2005 eren de mínims i no anaven gaire més enllà de dir que es podia parlar en aragonès i en català, però això només serviria per dir que s'ha aprovat una llei de llengües, i allò que cal és una llei que aposte de forma seriosa per l'impuls i la promoció d'un procés de normalització lingüística de l'aragonès i el català, de manera que els done futur.

> «Ens cal una llei de llengües per impulsar la normalització de l'aragonès i del català»

P. Com veus la situació general d'Aragó?

R. Durant la dècada dels 60 del segle XX, i encara en la dècada dels 70, Aragó era una terra d'emigració, en particular des de l'àmbit rural. En la dècada següent la situació es va començar a equilibrar, però en els darrers anys hi ha hagut un tomb important i s'han incorporat a la societat aragonesa una 100.000 immigrants, la qual cosa no deixa de ser un indicador més d'una situació econòmica en general positiva. Ara mateix Aragó té uns 1.200.000 habitants, dels quals més de la meitat viuen a la ciutat de Saragossa. Hi ha una certa consciència del desequilibri territorial que comporta aquesta gran concentració humana de Saragossa envers la resta del territori, però aquesta dinàmica és molt complexa i costarà molt canviar-la, tot i que s'intenta en alguns casos. Pel que fa a Osca, fa anys que els projectes d'infrastructures importants de comunicació amb França no acaben de tirar endavant, en part per la posició de les autoritats franceses. Cal prendre nota que en els darrers anys s'ha fet un gran esforç per tal que Aragó en general i Saragossa en particular esdevinguen una gran plataforma logística situada en el centre d'un triangle format per Catalunya, País Valencià i Navarra-País Basc, però que també ha assolit una dimensió considerable en el sud d'Europa.

Berenguer de Mussots

Francho Nagore durant l'entrevista

PASSIÓ PER LA LLENGUA ARAGONESA

Francho Nagora Laín, nascut a Saragossa el 1951, va viure força anys al País Basc on el pare treballava en una fàbrica. Llicenciat en Filologia Romànica per la Universitat de Saragossa, publicà el 1986 *El aragonés de Panticosa. Gramática*, estudi basat en la seua tesi de llicenciatura presentada en la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Saragossa el 1975. La tesi doctoral presentada en aquesta mateixa facultat fou *Coronica de San Chuan d'a Peña*. El 1984 va a l'Escola de Magisteri d'Osca que depèn de la Universitat de Saragossa i que l'any 2000 es transforma en Facultat de Ciències Humanes i de l'Educació. Ha estat president del Consello d'a Fabla Aragonesa des de la seua fundació fins al 2004 i és autor de múltiples treballs sobre la llengua i la literatura aragoneses. Com a poeta en aragonès ha publicat els reculls *Sospiros de l'aire* (1971), *Cutiano agüerro* (1977), *Purnas en a zenisa* (1984) i *Baxo a molsa* (1999).

B.de M..

DESPERTA FERRO

Sebastià Montserrat

Sebastià Montserrat és un altre dels prohoms d'aquesta important familia originaria de la Torre del Comte i que després passa a Maella. Potser per un oblit no figura en el llibre d'*Història de Maella* de Vicente Juste Moles, però és un dels personatges més importants nascut a la vila.

Va nàixer a Maella el 20 de gener de 1840 i va morir a Saragossa el 12 d'agost de 1915. Va estudiar a les Escoles Pies d'Alcanyís i després es va llicenciar en dret a la Universitat de Saragossa.

Va tirar endavant la construcció del pantà de la Pena que proveeix d'aigües el riu Matarranya. Va ser el president del Sindicat i Junta d'Obres del Pantà. Per fomentar el crèdit també va iniciar la fundació de les caixes rurals de Maella, Escatró i la Torre del Comte.

Va militar sempre en el partit carlí i mantenía una gran amistat amb el pretendent Carles de Borbó i el seu fill Jaume. Per la seva adscripció política va ser perseguit i empresonat durant la tercera guerra carlista. L'escriptor carlí Vázquez de Mella li va dedicar un bon nombre d'obres i es vanagloriava de pertanyer a l'escola política de Montserrat i Bondia.

Despuntà igualment com escriptor i era un gran amant de l'art. Admirador de Lesseps, va escriure un bon grapat d'articles a la prensa barcelonina defensant la construcció del canal de Suez. Tenia una important biblioteca amb més de 8.000 volums i un museu amb valuoses pintures, escultures i d'altres obres d'art. Fou acadèmic corresponent de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Fernando i de la Història. Va ser un dels mecenes que va finançar els estudis i les primeres excavacions de l'arqueòleg calaceità Joan Cabré.

Joaquim Montclús

El CERIb aposta per la cooficialitat i la dignificació del català i l'aragonès a la comarca

■ CERIb

Reunió del CERIB

La Ribagorça és una comarca trilingüe on es parla aragonès i català, però l'hegemonia castellanoparlant a la vida pública de tot el territori és exclusiva. En aquest context de clara hegemonia castellanoparlant, la llengua catalana manté uns índexs notables d'utilització propers al 90% i similars als de la resta de la Franja, fins i tot a la conca de l'Isàvena, que els lingüistes situen dins del domini lingüístic del català amb la conca del la Noguera Ribagorçana. En la zona aragonesòfona, l'aragonès es troba dividit entre el benasquès i el baix –ribagorçà, considerat per uns especialistes com llengües diferents de l'aragonès normatiu i per altres dialectes de l'aragonès. En aquesta realitat el CERIb– Centre d'Estudis Ribagorçans/Zentro de Estudios Ribagorzans/Centro de Estudios Ribagorzanos ha realitzat l'«Informe de la cooficialidad de las lenguas propias de la Ribagorza». El document fa una repassada a les diferents lleis comarcals des de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó de 1982 fins al darrer Estatut aprovat al 2007 i que, entre d'altres coses diu que «Nadie podrá ser discriminado por razón de la lengua», la llei de Patrimoni Cultural Aragonès (1999) i els informes del Justícia d'Aragó de 1993. A més a més, compara la llei de creació de la Comarca de la Ribagorça, amb les de les altres Comarques de la Franja que tenen el nom bilingüe: La Llitera, el Baix Cinca, el Baix Aragó– Casp i el Matarranya i emparant-se en la «Carta Europea de Lenguas Minoritarias y Regionales», aprovada pel Parlament Europeu al 1992 i ratificada pel Congrés dels Diputats d'Espanya al 2002 diu: «observamos que la Comarca de la Ribagorza es la única comarca aragonesa con catalanohablantes que no tiene reconocida una denominación bilingüe, o trilingüe, que pueda equiparar los derechos lingüísticos de sus habitantes sin que se produzcan agravios comparativos tanto con ciudadanos aragoneses cuya lengua materna es la castellana, como con ciudadanos de otras comarcas aragonesas que, a falta de un marco legal que cooficialice estas lenguas, puedan, sin embargo utilizar las denominaciones de sus localidades y de la comarca donde habitan en su idioma».

Posteriorment el CERIb proposa a la Comarca de la Ribagorça:.

1. reconèixer el català i les diferents variants aragoneses (benasquès i baix-ribagorçà) com a llengües pròpies de la Comarca de la Ribagorça i sol·licitar a les Corts d'Aragó el canvi de nom de «Comarca de la Ribagorza» per una denominació trilingüe «Comarca de la Ribagorza/Comarca de la Ribagorça/Comarca de la Ribagorsa»

2. Apostar i instar als diferents ajuntaments de les tres conques a utilitzar la denominació bilingüe en tots el municipis, i no en alguns com contempla la llei de creació comarcal de 2002, normalitzant la situació a través dels diferents plens

3. Afavorir la utilització de la les llengües pròpies, català i aragonès, als actes públics i en la documentació generada, tant amb particulars com amb la resta de corporacions municipals i instar als diferents ajuntaments a que segueixin aquestes pautes.

4. Apostar per la llengua, especialment la catalana com a reclam turístic a cartells, díptics, jornades, debats, conferències, cursets, etc.

5. Aposta que el aragonès baix –ribagorçà a l'Institut de Graus tingui un status similar al del català del mateix centre i que el servei d'Educació d'adults doni classes i cursets en català i en aragonès (benasquès i baix-ribagorçà) amb la finalitat que la puguin aprendre aquelles persones que amb una edat superior a trenta anys que han estat escolaritzades en la única llengua, la castellana.

6. Que es realitzin concursos per a nens, adults i publicacions amb les llengües pròpies i aquestes tinguin un estatus similar al castellà.

NOTA: Degut a la seva moderació i objectivitat, el CERIb pensa que serà aprovat tot l'informe pel Consell Comarcal. Però espera que aquesta vegada no caigui en paper mullat com ha succeït fins ara, sinó que tingui una translació en fets.

Benavarri presenta el seu Pla de Promoció Local

■ **Fernando Sabés**

L'Ajuntament de Benavarri ha presentat la campanya de promoció local del municipi. La campanya ha estat desenvolupada per l'empresa Prames S.A. i té com objectiu la promoció i dinamització turística del municipi. Alfredo Sancho, alcalde de Benavarri, ha definit les tres línies principals d'acció d'aquest pla que són: impuls al sector empresarial, assentament de la població i promoció del municipi com destí turístic. S'ha editat una guia municipal i empresarial que conté informació per als ciutadans sobre els serveis i oportunitats d'ocupació existents al municipi. La guia conté igualment informació útil per a aquells empresaris que decideixin apostar per Benavarri i el recentment creat polígon industrial, com base per desenvolupar activitats i una guia per a nous emprenedors. El Municipi de Benavarri, molt ben comunicat, és un enclavament òptim per a aquells que estan pensant a desenvolupar activitats industrials a la Franja ribagorçana. Begoña Sampietro, tècnic de consultoria de l'empresa Prames, va presentar els materials destinats a la promoció turística del municipi. Aquests materials consisteixen en una guia turística de Benavarri i les localitats que pertanyen al municipi, postals de distribució gratuïta, i un audiovisual que mostra els seus rics recursos patrimonials.

Benavarri, capital cultural de la Ribagorça, aposta per un turisme cultural i de naturalesa, posant en valor el seu ric patrimoni històric, etnogràfic i natural i fent valer la seua excel·lent situació geogràfica i el seu clima privilegiat. La gastronomia és un altre dels punts forts del municipi, que compta amb productes tan reconeguts com els seus formatges artesans, la xocolata o els productes carnis que li han donat fama. Els responsables de l'empresa Prames han emmarcat la campanya de promoció en el context de la campanya de dinamització turística de la Ribagorça, en la que porten treballant quinze anys amb diverses accions de restauració i senyalització d'entorns tan significatius com el Pont de Montanyana o el Montsec.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Contra la barbàrie, carreguem-nos de raó

■ **Ramon Sistac**

Reconec que a curt termini pot resultar descoratjador i poc efectiu. Les majories sempre estan en condicions de trepitjar les minories, i el peix gros sempre es menja el xic. Però no hi ha alternativa. De fet, els resultats es coneixen a través del temps. La defensa de la llengua (i, amb ella, els altres trets identitaris) és avui un lloc comú per a molta gent de la Franja com, per exemple, els lectors i lectores d'esta revista que ja va pel número 75. Fa uns anys, amb el nostre desànim perpetu, açò hauria estat senzillament impensable. I, sens dubte, hem de felicitar-nos-en tots plegats.

I, tanmateix, molt negres s'atansen els núvols (una metàfora desafortunada, si considerem la sequera ara ja gairebé crònica). En diverses ocasions he escrit que un dels problemes endèmics d'Aragó és que arrossega greus dèficits democràtics. A la Franja mateix, hi ha temes –com el que ens ocupa– dels quals encara no es pot parlar obertament perquè la pressió social, gestada a través de segles d'ignorància generalitzada i de desinformació programada, pesa com una llosa. I la víctima directa no en podia ser d'altra: la llibertat d'expressió. En això Catalunya, que també té els seus tabús, està tanmateix a anys llum de distància. Una distància que, a més a més, creix dia a dia. I ara, com si no en tinguéssem prou, estem experimentant (a la Franja, a l'Aragó) una perillosa involució: la participació directa, en est estatus de reacció, dels poders fàctics i dels que no en són tant, de fàctics. Si són certes les notícies que corren en el moment de redactar estes ratlles (i per desgràcia sospito que sí que són certes) s'ha posat en dubte l'honorabilitat de persones honrades i, fins i tot, alguna ha estat vexada i ha vist com els seus drets civils eren atropellats de manera barroera, com a conseqüència d'una fosca denúncia per difamació.

Jo no sé de què va, ni ho vull saber. Les raons, en estos casos, es determinen i dirimeixen als jutjats; si més no això caldria esperar. Però sí que conec el tarannà –perquè conec les persones– d'uns i altres. D'un cantó, persones d'una alta talla intel·lectual, amb un llarg currículum de servei a la cultura, a la comunitat en general. De l'altre, persones d'un nivell cultural molt baix, diguem-ne que «limitadets». Això no els hauria pas d'avergonyir ni d'acomplexar; al contrari, els hauria d'esperonar a superar-se. El problema és que en fan pública ostentació, i es serveixen de la desinformació de bona part de la gent com a arma en contra de la societat que els acull. I tot per tal de conservar uns pocs privilegis: tot plegat el grapat de monedes, com Judes. No estic pas en condicions de dir si són feixistes o no ho són, si tenen contacte amb grups d'extrema dreta o no. Tant me fot; al capdavall, he procurat ignorar-los sempre que he pogut (per bé que no sempre hi he reeixit). Torno a insistir, a més, que ni ho sé ni em pertoca de saber-ho. Jo només veig que en presenten tots els símptomes: rebuig de les idees científiques universalment acceptades, antiintel·lectualisme militant, populisme barat, recurs a les pors ancestrals de les ments conservadores, oposició visceral al progrés, reaccionarisme exacerbat, contactes (estos sí, que en fan ostentació) amb organitzacions de coneguda trajectòria ultramuntana i anticatalana d'altres territoris, descarat recurs al «cop baix» (com el lamentable episodi dels adhesius suposadament catalanistes enganxats per Fraga durant la campanya electoral de les municipals), desqualificacions personals….

Jo sóc persona de tarannà pacífic i poc guerrer; al capdavall, a mi m'interessen les belles arts, com la de la manduca. A més, sóc ingenu i malaltíssament ben pensat. Però conxo! Tampoc no sóc ruc. La justícia dirà, però jo ja n'he tret les meues pròpies conclusions. I envio la meua abraçada més solidària a uns amics tan injustament vilipendiats.

Quaranta anys del Torricó en imatges

■ Anna Enjuanes

Temps de canvi és el títol del llibre que recull en més de 200 fotografies la història local del Torricó, des de 1970 fins a 2007. «És un llibre per gaudir i sentir-se orgullós del seu contingut» assenyalà l'alcalde del Torricó, Salvador Plana. Tanmateix, manifestà que és un llibre «sense un autor concret, però molt ampli, han estat molts els que han aportat fotografies i dades per a la seua realització; és un llibre de tota la gent del poble».

Ana Domíguez, com a anterior responsable de Cultura, va explicar com va començar la gestació d'aquest segon llibre del Torricó i es van recollir les primeres fotografies. Després, Domínguez va passar el relleu a la seua successora, Noelia Abillà, l'actual regidora de Cultura, qui va destacar l'útil que havia estat participar en el procés d'elaboració, fet que li havia permès «conèixer millor els veïns del municipi», ja que sols fa 4 anys que hi viu.

Juan Rovira, fou l'encarregat d'explicar com s'estructura el llibre. La publicació, que és la segona d'aquestes característiques publicada al Torricó, recull en les seues primeres pàgines fotografies que van quedar pendents de la primera publicació. Els capítols del llibre també inclouen l'època de la Transició, el cicle anual de les quatre estacions, i altres temes com les associacions, els esports, l'economia, i un darrer capítol que és un calaix de sastre, amb fets de temes diversos que també havien d'estar presents en aquest recull d'imatges de gairebé quaranta anys d'aquest municipi de la Llitera.

El llibre ha estat editat per l'Ajuntament del Torricó, en col·laboració amb el Govern d'Aragó. La seua tirada ha estat de sis-cents exemplars, i la meitat ja han estat adquirits pels veïns del municipi.

Escriptura i lletra

■ Josefina Motis

La escriptura, un acte tan complex. Una manera de expressar el que pensem amb signes. Es un element diferencial de l'espècie humana. Des de la mes remota antiguitat, l'home, a més de amb sons, s'ha expressat amb signes visibles.

L'expressió escrita, al quedar visible i fixa, ha tingut el valor de deixar documents de diferents èpoques, transmissora d'història i d'evolució humana, testimoni de diferents cultures..

L'escriptura, amb diferents mètodes, té una amplíssima capacitat de manifestar expressions molt variades i infinitat de missatges de tot tipus. Només en aquesta revisteta de 20 pàgines, hi ha riquesa de dades, descripció de personatges. I no diguem dels homes de lletres, pròpiament dits, que fan malabarismes per expressar des del pa amb tomàquet a les pessigolles, passant pel record de dos fragatins que es van trobar a Sydney als anys 40.

Entre les possibilitats que té l'expressió escrita, hi ha la de copiar, comunicar amb diàleg, descriure coses, inventar històries, expressar idees, opinions, emocions, Això seria escriptura descriptiva. A més hi ha l'escriptura creativa, que utilitza d'una manera personal els espais, les línies, pot utilitzar les paraules seguint una estètica i transformar la realitat amb simbolismes. En molts casos l'essència del art és transformar la realitat. Encara que hi ha una línia molt prima entre la transformació i la deformació, la diferència és que els que transformen ho fan conscientment i ho poden fer de diferents maneres, i els que la deformen potser no puguin distingir-la. Encara que si hi ha qui té la genialitat de transformar els desvariacions en art, això li serveix per una valoració social i no quedar sumit en la seva pròpia confusió.

És una capacitat, que actualment, precisament per quotidiana, no valorem prou. Havent aconseguit gairebé la total alfabetització, s'ha de fer un toc d'atenció, per no deixar de banda aquesta possibilitat humana d'expressió, quan les noves tecnologies ho substitueixen tot, i val a dir, que per aquesta causa o per uns tipus de vida, o de feines, encara que prou vàlides, el manuscrit es practica menys del que seria desitjable.

Per escriure hem de conèixer les lletres i saber combinarles per fer paraules. Primer que res hem après a fer les lletres i paraules amb llapis, o tinta i paper. Ho hem après amb uns models cal·ligràfics estàndard, però, es va evolucionant de manera que no hi ha cap lletra igual. Es una activitat cerebral amb la que té a veure l'aprenentatge i l'evolució de l'individu.

En aquesta activitat intervenen una sèrie de moviments psicomotrius conscients dirigits a agafar l'instrument, subjectar el paper, dibuixar els diferents grafismes visibles per expressar el que es pensa o es veu.

També es fa una projecció biosociològica inconscient de diferents factors de la personalitat que queden relaxats amb la forma de la lletra, les zones, les dimensions, la firma amb el seu emplaçament, entre d'altres coses.

Això està investigat i practicat a la grafologia, que es un apartat de la psicologia –mai del esoterisme– no gaire divulgat. Des de finals del segle XIX, hi han treballat molt, diferents corrents psicològics, des del simbolisme de l'espai a treballs experimentals totalment contrastats. N'hi ha que fan anàlisis factorial i tot.

Avui en dia es fan estudis grafològics molt acurats i fiables des d'aquesta disciplina que es practica i ensenya en diferents entitats especialitzades. Com a element important és el tenir els coneixements de psicologia que s'analitzen.

Per a informació sobre informes grafològics:
jmp7-0344@hotmail.com.

Artur Quintana, president d'ICF, cridat a declarar per fer palesa l'evidència del català a la Franja

■ **Redacció**

Artur Quintana va estar citat a declarar el 17 d'abril a les 9 del matí al jutjat de Fraga per una querella interposada per la Facao (Federación de Asociaciones Culturales del Aragón Oriental) contra Iniciativa Cultural de la Franja.

La FACAO es querella contra Iniciativa Cultural de la Franja (ICF) –coordinadora que agrupa les següents associacions: Associació Cultural del Matarranya (ASCUMA) –Instituto de Estudios Turolenses; Institut d'Estudis del Baix Cinca (IEBC-Instituto de Estudios Altoaragoneses); Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB-Instituto de Estudios Altoaragoneses) i Consells Locals de la Franja)– i concretament contra el seu president Artur Quintana i Font pels dos següents textos:

La ICF va informar l'any 2005 la Feria del Libro Aragonés de Monzón de la qualitat dels productes culturals de la Facao. Davant la manca de reacció per part de la direcció de la Feria del Libro Aragonés de Monzón la ICF va publicar a la seua web el següent text el 5 de desembre del 2005:

«La Fira del Llibre Aragonés de Montsó manca de criteri en la selecció d'expositors. Iniciativa Cultural de la Franja, entitat que agrupa associacions i centres d'estudis de les comarques catalanoparlants d'Aragó manifesta la seua sorpresa i indignació davant la manca de criteri de la Fira del Llibre Aragonès de Montsó a l'hora d'exposar obres publicades. Un llibre no és un plec de papers enquadernats, un llibre és la manifestació de la paraula escrita, és literatura i és pensament, i ha de ser art, i ha de respondre a paràmetres científics. Des d'Iniciativa Cultural de la Franja entenem que si la Fira de Montsó vol ser la manifestació de referència de les publicacions aragoneses, haurà d'establir criteris de selecció dels expositors, més enllà dels purament econòmics. No si val que qualsevol entitat exposi només perquè ha pagat.

La sorpresa d'Iniciativa Cultural de la Franja ha estat que la Fira del Llibre de Montsó recull com un dels expositors la Federació d'Associacions Culturals de l'Aragó Oriental/FACAO i la presentació de dos llibres de «Amigos de la Litera», unes entitats que editen llibres en una grafia que no respecta les normes gramaticals ni ortogràfiques de cap llengua, i que fa bandera d'una llengua inventada. Es tracta, a més, d'un col·lectiu que fomenta l'odi i l'animadversió entre comunitats veïnes a través d'un anticatalanisme visceral que arriba a qüestionar polítiques del Govern d'Aragó encaminades a generar un marc legal on tots els ciutadans de l'Aragó puguem veure reconeguts els nostres drets. Iniciativa Cultural de la Franja vol, amb aquesta nota, emplaçar a la Fira del Llibre de Montsó a l'establiment de criteris per a la selecció d'expositors que responguen als models de llengua establerts per la comunitat científica que, en el nostre àmbit territorial, està representada per la Universitat de Saragossa,

El més greu de la FACAO, no són, ni molt menys, les constants i públiques crítiques i acusacions per desprestigiar als altres col·lectius que no pensen com ells sense cap tipus de prova, sols la crítica pura, a fi de tenir un hipotètic suport anticatalà en els habitants d'Osca i de Saragossa. El més greu són els seus vincles evidents amb la extrema dreta: amb grups d'ultradreta, com Democracia Nacional, tal com ho demostra a les seves manifestacions a Saragossa del 16 de setembre de 2003 i de 25 d'octubre de 2004, o l'article «Èxit del Contra-Correllencua» d'Ángel Hernández de «Amigos de Fraga» a la revista *Som* del Grup d'Acció Valencianista que podria ser perfectament etiquetat com a apologia del terrorisme (octubre de 2003).

Creiem que la llibertat d'expressió és fonamental i més encara quan es parla amb termes culturals i científics, però no la comprenem quan la cultura s'utilitza per a unes finalitats polítiques dins d'un determinat partit polític aragonès, o s'uneix a qui sigui per a aconseguir uns determinats propòsits. Malgrat la importància i el prestigi de la Fira del Llibre Aragonès de Montsó, la promoció i divulgació d'entitats d'aquesta índole poden contribuir a llur desprestigi vers la resta de l'excel·lent producció cultural aragonesa que allí es presenta i esperem que aquest suggeriments es tinguin en compte per a properes edicions».

En una entrevista del periòdic *La Comarca* del 29-7-2005 a Artur Quintana davant la pregunta de l'entrevistador/ra R.P.B.

«Hace unos días la FACAO emitió un comunicado en el que decía que el catalán no es una lengua propia de Aragón ¿Qué es entonces?»

Artur Quintana va respondre:

«Lo he leído y eso es como decir en Alemania que el holocasuto de los judíos no ha existido, lo que está penado. Son cosas que no entiendo, eso es negar la evidencia, decir que ahora mismo estamos hablando en turco. Esto sólo sirve para provocar el odio entre los pueblos aragoneses y los catalanes».

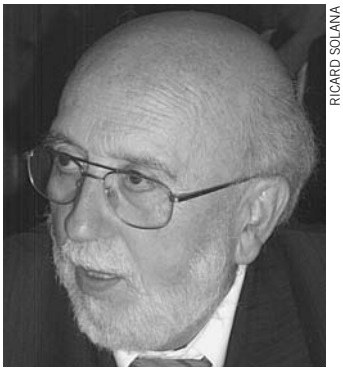
RICARD SOLANA

A partir d'aquests dos textos la FACAO va interposar una querella criminal per calúmnies i injúries contra Artur Quintana i Font com a autor de les declaracions adés citades a *La Comarca*, com també per ser el president d'ICF. A més la FACAO ha presentat querella contra N.S. com a suposat coordinador de la web franja.tk, i contra M.R. com a suposat autor de diversos blogs on es parla de les activitats culturals de la FACAO. Cap dels tres imputats no va assistir a un acte de conciliació amb la FACAO convocat pel jutjat de Fraga per raons òbvies: on no hi ha ni injúries ni calúmnies no cal conciliació.

Darrerament han passat a declarar davant del jutjat de Fraga N.S. –que ha estat detingut i incomunicat durant tres hores– i M.R. Artur Quintana i Font haurà de declarar davant del jutge el dia 17 d'abril del 2008 a les 9 hores. De no presentar-s'hi el jutge podria ordenar-ne la cerca i captura.

Des de *TdF* enviem la nostra solidaritat i recolzament a Artur Quintana i la resta d'encausats, i animem a tots els nostres lectors a enviar-li mostres d'ànim al correu electrònic.

Per a més informacions podeu llegir a internet la web http://locacaodelafacao.wordpress.com

La DGA crea un Circuit de Teatre i Música en català per als pobles de la Franja

■ Màrio Sasot

Actuació de Túrnez & Sesé

La Direcció General de Cultura del Govern aragonès, ha organitzat, en coordinació amb el projecte d'animació «Jesús Moncada», un seguit d'activitats culturals en català del que podran gaudir, a títol experimental en aquest any, però amb vocació de continuïtat i extensió, una desena de petits municipis de la Franja catalanoparlant aragonesa.

Espectacles musicals com el del cantautor Anton Abad,, Túrnez i Sesé, Montse Castellà, La Chaminera o els valencians Rodamons/Trencaclosques; grups d'animació com Políglota Teatre; conta contes com Teresa La Bruixeta; o grups teatrals com Xip Xap, Ne me títere pas o Titiriteros de Binéfar, podran ser contractats per diversos municipis franjolins en condicions molt favorables.

Aquest programa, que figurarà com un apartat especial per a espectacles en llengües minoritàries dins del Circuit d'Arts Escèniques que tradicionalment organitza la DGA en col·laboració amb les diputacions provincials i les comarques, pretén crear un teixit cultural en les llengües autòctones i promoure l'hàbit de programar i contractar cada cop més, actuacions culturals en català o aragonès.

«De moment hem volgut iniciar el programa amb pobles de dimensió petita o mitjana (de menys de 2000 habitants) que sovint tenen poca capacitat de contractació i que han mostrat alguna interès en aquest tipus d'activitats. Els pobles grans, sobre tot els que entren dins de la Xarxa de Teatres d'Aragó», tenen prou capacitat per a contractar i finançar aquestes activitats per sí mateixos.» –explica Alberto Lafarga, cap de servei de Promoció Cultural de la Direcció General de Cultura.

Segons s'expressa en una carta remesa pel Director General de Cultura, el grausí Ramón Miranda a aquests municipis, la DGA assumirà les despeses d'aquests espectacles (un per any per cada municipi), fins a un límit de 1.500 euros. La resta del catxet o altres despeses aniran a càrrec dels ajuntaments interessats.

Entre les actuacions ja concertades destaquen la dels Titiriteros de Binéfar a Beseit el passat 17 de gener, per a la festa de Sant Antoni, lo grup Trencaclosques Teatre que actuarà el dia 16 d'abril a Areny i el 18 a Saidí; el grup Xip Xap, a Torrent de Cinca el 6 d'agost, i els Titiriteros de Binèfar a Favara el 20 de juny.

Una empresa de serveis culturals demana gent amb domini del català per treballar a l'Expo

■ M.S.

L'empresa de serveis culturals Grup Bloc, que desenvolupa tasques específiques per a equipaments de difusió cultural, museus, producció i gestió d'esdeveniments d'aquest àmbit, ha difós un missatge informatiu per diferents mitjans electrònics i convencionals on busca personal per a treballar al pavelló de la Exposició Internacional de Saragossa 2008, per a dur a terme tasques de benvinguda als visitants, informació dels continguts, visites guiades, etc..

Entre els requisits que s'exigeix als candidats es troba la formació acadèmica superior en Turisme, Història, Història de l'Art, Humanitats… i el domini del Català i el Castellà– en aquest ordre– així com el coneixement d'altres idiomes (anglès o francès preferentment).

Aquesta iniciativa o perfil de selecció, no implica que a l'Expo de Saragossa el Català sigue un idioma d'ús oficial. Ni els fullets informatius ni les retolacions dels diferents pavellons i altres dependències aniran en aquest idioma. Segons ens explicà el cap de relacions públiques d'aquest certamen internacional, el balaguerenc Jaume Armenter, «ens veiem obligats, per raons pràctiques i econòmiques a complir tan sol els requisits mínims que imposa el Bureau International d'Exposicions (BIE) per a esdeveniments internacionals: l'anglès, el francès i l'idioma oficial del país amfitrió: l'espanyol. Anar més enllà seria una torre de babel i una acumulació d'informació als panells contraproduent des del punt de vista comunicatiu».

«De totes maneres –ens diu Armenter–, el català estarà molt present i viu a l'Expo, pel número de visitants, treballadors i voluntaris que vindran de les comunitats catalanoparlants».

GALERIA DE PERSONATGES

Ferran Blanco, un artista plàstic enamorat de Calaceit

«L'estança a París va ser essencial per a la meva formació artística»

■ **Carles Sacho**

Ferran Blanco Pérez va néixer a Lleida el 1930. Ja com a escolar sentia una gran afició pel dibuix i la pintura. Per la complicada situació familiar, el seu pare va ser empresonat acabada la Guerra Civil, hagué de treballar a partir dels 13 anys en diversos oficis: com a dependent de comerç, en una fàbrica de teixits i, després, en un altra de porcellana i, més tard, com a ferrer. A finals de la dècada dels 50 es dedicà seriosament al dibuix i la pintura a l'oli, el 1959 estudia a Barcelona diferents tècniques del gravat. Als 25 anys se'n va anar a viure a París on es casà el 1960. Allí compagina treball amb pintura, l'autèntica vocació, farà diverses exposicions col·lectives i entrarà en contacte amb els últims moviments artístics i literaris. Deu anys més tard deixa França i s'estableix a Barcelona. A partir del 1971, durant sis anys, el matrimoni, que coneix Calaceit, visita freqüentment la població matarranyenca quasi tots els caps de setmana i vacances, instal·lant-se a la Fonda Alcalà. Cap al 1980 la seua activitat pictòrica estarà influenciada pel surrealisme, corrent artístic que ja no abandonarà. En aquesta època coneix la constitució de l'Associació Cultural del Matarranya i va ser un dels primers socis. Ja jubilat, el 1992, s'instal·la definitivament a Calaceit on compra una casa al carrer Maella, el carrer més emblemàtic de la vila, estança avui convertida per l'artista en un autèntic museu. Continua progressant i s'inicia en una nova tècnica plàstica: el collage. Participa en la Fundació Noesis com a encarregat del taller de gravat cap al 1996 i també va fer un taller gratuït de la mateixa tècnica plàstica durant uns anys fins que l'Ajuntament de Calaceit destinà el local on feia classes per a altres usos. Les seues il·lustracions han estat presents en diferents llibres i revistes: de la Fundació Noesis, d'Associació Cultural del Matarranya, Ex·libris internacional, revista *La Ràpita*, *Sonetos del recuerdo* amb col·laboració d'Ángel Crespo… Ha realitzat exposicions a diferents ciutats franceses i italianes i també a Madrid, Barcelona, Saragossa, Lleida, Falset, Gandesa, Molinos, Andorra, Alcanyís, Calaceit, Maella, la Codonyera, la Freixneda, Beseit, Queretes… Del 15 al 25 de març va realitzar l'última mostra a la sala d'exposicions de l'Ajuntament de Calaceit, on presentà una selecció molt completa de tota la seua obra plàstica: pintura, collage, gravats i escultures, on s'aprecia l'evolució artística de Ferran.

CRÒNIQUES TAGARINES

Còdols de la glera

■ **Esteve Betrià**

En l'anterior crònica feia referència a com en el poema XXI del llibre *Final del laberint* de Salvador Espriu m'havia cridat l'atenció una part substancial del lèxic emprat per descriure el paisatge físic 'occidental'–al meu entendre– i, també, el paisatge líric del poema. Ara la casualitat –la dèria lectora, si voleu– m'ha fet fixar-me en un poema d'un altre gran poeta català del segle XX, Jordi Sarsanedas, nascut a Barcelona el 1924 i mort en aquesta mateixa ciutat el 16 de novembre de 2006, un poema que conté, ja en el títol, una mostra de lèxic que m'atreveixo a qualificar de tagarí. Parlo de l'excel·lent poema intitulat 'Cada còdol de la glera', inclòs en el poemari *L'enlluernament, al cap del carrer* (2001). Potser ja haureu endevinat –perspicaços lectors com sou– que és allò que m'ha cridat l'atenció en el títol del poema. Doncs bé, efectivament, es tracta del mateix que ha cridat l'atenció –amb el subratllat vermellós característic– al corrector automàtic que tinc instal·lat en l'ordinador: la paraula 'glera'.

'Glera'és el mot que em vaig comprometre a apadrinar com a resposta a la campanya d'apadrinament de paraules d'àmbit aragonès promoguda el 1999 per l'associació Rolde d'Estudis Aragonesos. De fet, aquest és un mot al qual li he seguit la petja, interna i externa, i he difós tant com he pogut des de fa força anys. Massa anys, potser. Com bé sabeu, 'glera'és un mot compartit per l'aragonès i pel català, si més no pel català de les terres on és possible trobar un 'llit de riu o torrent sec i pedregós', d'acord amb en el diccionari de l'IEC. Es tracta d'un mot ben viu en bona part del català nord-occidental –en especial entre els parlants tagarins arraïlats a la terra–, però conegut a la resta del domini lingüístic català només gràcies als grans reculls lexicogràfics i, això sí, emprat cada vegada amb freqüència en la llengua literària d'escriptors catalans d'arreu. Una bona mostra d'aquest ús literari per part d'escriptors catalans 'orientals'és el poema de Jordi Sarsanedas «Cada còdol de la glera» que ha motivat aquesta crònica i que finalitza dient: *Car prou que tinc present / amb quina irrebatible intimitat, / amb quina radical convicció, / sóc cada còdol de la glera, l'un darrere l'altre, tots. / No sé com. // I sóc l'arbre que tremola sota el vent. / I sóc el vent.*

El poema és molt més llarg, i segurament he deixat fora, per no estendre en excés aquesta crònica, la millor part d'ell. Us recomano que el llegiu –el trobareu fàcilment en la xarxa, com jo mateix he fet, si– tot el conjunt i veureu que xalareu com mai, perquè pocs poemes en trobareu de tan bell i escruixidor.

Temps era temps

■ **Carme Messeguer**

Enguany se celebren els 800 anys del naixement del rei En Jaume, dit el Conqueridor, que de cap manera podíem passar per alt en aquesta secció, ja que, encara que sense haver-s'ho proposat, amb les conquestes que li van valer el sobrenom, va posar el germen del que avui anomenem amb el sovint inefable nom de Països Catalans, que precisament dóna títol a la plana en què apareixem.

A les Illes, el Consell de Mallorca ha declarat el 2008 com l'Any Jaume I i ha programat un seguit d'activitats culturals, didàctiques i lúdiques per commemorar l'efemèride. Així, el dia 2 de febrer, coincidint amb el natalici del personatge, es va fer una lectura pública del *Llibre dels feits* a càrrec de representants d'Aragó, Catalunya i València, i una delegació mallorquina es va desplaçar fins a Montpeller, lloc de naixement del rei, per participar en una desfilada commemorativa.

Al País Valencià, el programa d'actes va arrencar amb un repic simultani de campanes a tot el territori, una concentració de bandes de música que van arribar per la porta de Serrans, la desfilada dels Cavallers de la Conquesta i un correfocs que va acabar en un castell de focs artificials.

Pel que fa a Catalunya, l'acte commemoratiu va tenir lloc al monestir de Poblet, panteó reial de la dinastia catalano-aragonesa, amb la participació dels presidents dels governs del Principat (José Montilla), de les Illes Balears (Francesc Antich) i de l'Aragó (Marcelino Iglesias), i de la Consellera de Cultura per part de la Generalitat Valenciana.

Finalment, al Palau del Reis de Mallorca de Perpinyà, es podrà visitar l'exposició «Jaume I, le Conquérant», com a complement de l'edició en francès de la crònica jaumina. En el seu testament, Jaume I va signar l'acta de naixement de l'efímer Regne de Mallorca que va fer de Perpinyà la seua capital.

A banda de les celebracions institucionals, permeteu que donem notícia d'una dada particular com ho és la presència d'un fragatí a la cort del rei En Jaume, que, segons llegim en la crònica dictada pel rei (capítol 227), es feia dir Domingo i l'acompanyava en la campa-nya valenciana en qualitat de porter reial. Aquest mateix personatge, sota el nom de Dominicus Porterus, apareix actuant com a testimoni en un document (coeditat per la Casa de Fraga a Barcelona i l'IEBC a cura de Ramon Román) datat a Lleida l'any 1232, en què, a instàncies del mateix Jaume I, s'acorden els límits territorials entre els termes de Fraga i Torrent. Volem recordar també que l'escut de Fraga manté la imatge del muricec o rat penat al·lusiu a Jaume I que identificava les viles sota domini reial, com encara mostren els escuts de València i de la Ciutat de Mallorca i havia tingut també l'escut de Barcelona.

SOM D'EIXE MÓN

De ratlles i paraules

Francesc Ricart

Ja vas veure el *Caçadors de paraules* dedicat a la Franja? La gent del Principat que t'ho preguntava transmetia amb la pregunta la simpatia cap a nosaltres, cap a la gent de la Franja. Està bé. La gent és amable i, tanmateix, darrere aquest interès un veu que el personal ja té establert mentalment una mena de distanciament consolidat, acceptat, que al meu entendre s'hauria d'evitar. Em refereixo al distanciament de la Franja amb els altres territoris de l'àmbit lingüístic. Tan diferents ens veuen? No serà que som nosaltres, des de la Franja, que, d'una manera o altra, amb omissions i amb actuacions insensates, ens entestem a mostrar-nos tan diferents que, finalment, els altres encara ens veuen més lluny?

Com ja ha estat tractat i cobert a bastament a *TdeF*, a Fraga es va fer la *Jornada sobre la transgressió cívica* i no em puc estar de relacionar-ne el contingut amb el fet de la denúncia que, quan escric aquest paper, cueja: un jutge ha acceptat la querella que persones de la FACAO han fet contra els senyors Natxo Sorolla, Artur Quintana i Manel Riu acusats d'haver tractat de feixista l'aital federació. Qui transgredeix què? Sovint quan parlem de les nostres desgràcies, les de la Franja, en el benentès que acceptem que la nostra situació és ben desgraciada (i ja em perdonareu aquest to tan negatiu), poques vegades ens atrevim a senyalar ningú com a culpable o causant d'aquesta situació. Doncs bé que hi són els qui actuen en contra del procés de redreçament (FACAO) o deixen d'actuar a favor (la passivitat de les administracions) amb l'exemple del comportament de l'Ajuntament de Fraga envers el tracte dels escrits en català o el més flagrant i paradigmàtic: l'absència de la Llei de llengües que arrosseguem fa un pujalt de legislatures. I tant que hi són! I és que no ens podem adormir a la palla de cap manera perquè els altres, sí, els enemics de la llengua i la cultura catalanes, aquests no dormen i toquen totes les tecles a l'abast, entre les quals, ja ho veieu, també les de la justícia espanyola. És per pensar-hi.

Per cert que fins ara la Franja es comptava amb la Catalunya Nord com un dels dos territoris de l'àmbit lingüístic desemparats, sense corpus legal, en relació a la llengua pròpia; ara, des de fa poc els del nord disposen d'un primer instrument, la *Carta a favor del català*, aprovada pel Consell General dels Pirineus Orientals, a partir de la qual l'administració francesa s'hi compromet a promoure el desenvolupament i la difusió de la llengua i la cultura catalanes.

Deia que és per pensar-hi, en les dificultats per reeixir en l'objectiu de la dignificació del català, i aquesta novetat de l'altre costat de la ratlla, la de la frontera estatal, la que té duana, encara em fa pujar més la mosca al nas davant les nostres passivitats. I ara que m'he referit a la ratlla fronterera dels dos estats, em vénen a la retina les imatges del programa de TV3. Em refereixo a les imatges suggerents d'una ratlla discontínua que marcava el bon jan Roger de Gràcia, la cara del programa, quan volia situar les nostres comarques al mapa lingüístic, us en recordeu? Entre això de la Carta dels francesos i la negativa de la DGA, amanit amb episodis com el de la denúncia judicial contra el sentit comú, mira, aquesta ratlla discontínua em fa pensar amb una cantarella que sento en alguns llocs: «ni França, ni Espanya… !»

Desalinització *versus* transvasament

■ **José Miguel Gràcia**

Podria dir que ja estic fart de tanta manipulació política i social envers el transvasament de l'Ebre, envaït pel musclo zebra, amb els fangs tòxics de Flix, productes fitosanitaris, purins, tal vegada mercuri i qui sap què més, però només diré, que m'avorreix l'assumpte: d'una banda, la manca de responsabilitat, millor dit, la irresponsabilitat dels manipuladors interessats, els quals, folrats d'una falsa i pretensiosa justícia i igualtat, tracten de pescar vots de les aigües ebrenques. L'altra part no acaba d'establir amb claredat les raons del no-transvasament. Caldria que donessin un pas endavant i no quedar-se brandant només el dret de propietat i les necessitats presents i futures de les terres i pobles d'Aragó. Per començar, es podria argüir que els transvasaments de els grans corrents naturals d'aigua, i a distàncies llargues, són cosa del passat i desequilibren l'ecologia de les conques i desembocadures dels rius. Quan sobra de debò l'aigua del riu, no es pot aprofitar per imprevisible, irregular i torrencial, i per tant, indesitjable. Es pot determinar realment el cabal ecològic d'un riu?

Jo vull arribar a la raó cabdal i objectiva que hauria de justificar plenament l'oposició al transvasament de l'Ebre i, tal vegada, al d'altres rius. Llegeixo i escolto els tècnics en la matèria (no cal que siguin declaradament ecologistes), quan raonen en termes de costs i d'alternatives. Les seues conclusions no poden ser més evidents en comparar el cost del m^3 d'aigua dessalada amb el d'aigua transvassada. No sempre s'explica massa bé com es conforma el cost d'aquesta última: tothom té present la gran inversió necessària en canalitzacions, assuts per a la captació i embassaments al lloc de recepció; però per què no se'n parla tant del consum d'energia imprescindible per al bombeig de l'aigua fins una altitud de cinc-cents a nou-cents metres? Per què s'obliden tan sovint les pèrdues per l'evaporació?

D'altra banda, tant els costos d'inversió com el consum d'energia en el procés d'osmosi inversa es van reduint, producte del millor rendiment de les plantes dessaladores. Les noves tecnologies fan baixar els costos de dessalar any rere any.

Segons he pogut entendre, un m^3 d'aigua obtinguda per osmosi inversa costa menys d'un euro tot plegat, y per a transvasar un m^3 des de l'Ebre a Múrcia ens costaria força més d'un euro. També he escoltat d'algun tècnic, que es podria aproximar als dos euros, gairebé el doble del cost de dessalar aigua del mar. Un altre comentari que em sobtà va ser quan un enginyer comentava que l'aigua que surt de les dessaladores, amb un lleuger tractament, és molt més adient per al consum humà que la de l'Ebre

A què esperen el partits polítics i altres activistes aragonesos per a combatre obertament la disbauxa i la follia dels partidaris del transvasament? Disbauxa, follia o interessos essencialment partidistes que només cerquen rèdits electorals a València i Múrcia? Descarreguem la societat civil de reivindicacions basades només en el dret de propietat de l'aigua i així conjurarem tota possibilitat d'imputar com insolidaris els aragonesos i tots els que s'oposen al transvasament. Aprofitem les raons empíriques dels tècnics per desballestar el partit que canvia vots per farfolles d'aigua per a tothom. I els mitjans de comunicació saragossans?: podrien deixar d'escalfar els sentiments i vendre més raons objectives. S'imposa la necessitat de conèixer el cost real de l'aigua. De ben segur, valencians i murcians es veurien agullonats a fer un pensament.

Riu Ebre

TEMPS DE FRANJA, PREMIADA PEL CASAL JAUME I DE CARLET

Just quan tancavem aquesta edició hem rebut la comunicació de que el Casal Jaume I de Carlet (València) ha concedit a la nostra revista el Premi a la Trajectòria Social, Jaume I 2008.

En aquests premis es fa reconeixement públic «del treball d'alguna persona o entitat, que per una raó o altra, ha realitzat una tasca important per la defensa de la nostra llengua i la nostra cultura».

En aquesta dotzena edició, junt amb la nostra revista, s'ha decidit atorgar el Premi a la Trajectòria Social «per la seua contribució a la normalització de la llengua del nostre poble, a Entitats representatives de la Franja de Ponent com l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, l'Associació Cultural del Matarranya i el Casal Jaume I de Fraga que lluiten per la dignitat i els drets de la nostra cultura a la Franja de Ponent».

Els guardons seran lliurats el 24 de maig de 2008 a les 21h. al Saló Giner de Carlet, en un sopar amb els socis.

Des de la redacció i entitats editores de la revista volem mostrar el nostre agraïment i alegria per a aquest premi, que ve a reconèixer la nostra tasca en el moment en el que celebrem l'aparició del número 75.

R.

Projecte d´animació cultural

Jesús Moncada

Curs 2007-2008

ILUSTRADORA:
Carmen Mesalles Rué

COORDINADORS:
Màrio Sasot. Centro de Gestión de patrimonio C/ Juan Pablo Bonet, 7 Bajos.
50006 Saragossa. Tfn. 976 259 700 (Ext. 211). Fax 976 259 701
correu electrònic: msasot@educa.aragon.es

Antoni Bengochea. I.E.S. Jeróninmo Zurita
C/ Juan Carlos I, 11. 50009 Saragossa
Tf. 976 353 361. Fax: 976 550 352
correu electrònic: antoniobengochea@yahoo.es

ORGANITZA
DIRECCIÓN GENERAL DE POLÍTICA EDUCATIVA DEL DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE
Avda. Gómez Laguna, 25. 2.ª planta. 50009 Zaragoza. Tf. 976 715 564

COL·LABORA
CENTRO DE PROFESORES DE FRAGA (OSCA)
C/ Airetas 17. 22520 Fraga (Osca)
Tf. 974 472 347. Fax: 974 472 900

ALTRES ENTITATS COL·LABORADORES:
DIRECCIÓN GENERAL DE CULTURA DEL DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE, AJUNTAMENTS DE FRAGA, FAVARA, NONASP, MAELLA I ALCAMPELL. COMARCA DEL BAIX CINCA.
AJUNTAMENT DE MEQUINENSA.

GOBIERNO DE ARAGON